

ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol poli in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 18.

V torek 3. maja 1853.

II. tečaj.

Tonček v šoli.

Tonček. Za drugotečajarje so stale tele besede na deski napisane, — brali so jih narprej nekterokrat, jaz sem dobro poslušal, zato jih vém tudi vam povedati: zima, zid, zibela, zaveza, zelje, zara, zora, zob, miza, voz, jezero, žaba, železo, žila, žena, živina, žival, žima, veža, luža, teža, nož, mož, žito, živeti, zidati, mazati. — po zimi je merzlo. — zid zida zidar. — malo dēte u zibeli leži. — zelje dobivljamo iz verta. — zare vidimo na njivi. — juterna zora je lepa. — brana ima železne zobe. — u jezeru živijo ribe. — žaba je zelena žival. — železo je terdo. — živali imajo žile. —

Oče. Kaj pa ste se vi naučili?

Tonč. Hišne znotrajne in zvunajne dele že vēste, — povej mi, so djali, Tonček! kak znotrajni hišni del?

Oče. Kako si pa odgovoril?

Tonč. Takole; Stena je znotrajni hišni del. Povej mi pa še zraven, iz česa je stena nared? Stena je nared iz kamna. Kaj pa je izba? Tako so nas popraševali. Vidim, da vse še lepo znate, zato vam hočem spet kaj novega povedati. Dones bomo tiste reči poiskali in imenovali, ki jih po navadi v izbi vidimo in rabimo. Kaj se bomo taj dones učili? povej mi Hanca? povejte mi vsi vkup? Se bomo učili tiste reči, ki jih po navadi v izbi vidimo in rabimo. Ho! so djali g. učitel, prav ste odgovorili, pa to je nekako dolgo in težko šlo; le počajte, bom vam povedal, kako bote ložej in krajše odgovorili. Tiste reči, ki jih po navadi v izbi vidimo in rabimo, kako se kaj imenujejo, kako jim pravimo?

Kdo vč? Atej! nobeden ni vedel. Nič ne dene, so djali, bodem vam pa jaz povedal. Tiste reči, ki jih po navadi v izbi vidimo in rabimo, imenujemo kratko takole, le poslušajte: *izbina priprava* ali pa *izbino orodje*. Ali ste zamerkali, le povej ti, ti tudi, še ti. No! prav pridni ste. Imenujte mi kako izbino pripravo; povej mi ti Nacej. Stol, je rekel Nacej. Sedaj pa le poslušajte, kako jaz porečem, da bote znali tudi vi tako reči: Stol je izbina priprava alj pa stol je izbino orodje. Potem smo še nekaj tacih reči imenovali in vselej tako reči morali, postavim: ura je izbina priprava alj pa izbino orodje. Poslednjič sem moral vso izbino pripravo naštet, kar sem je vedel. Tele reči sem naštel: Miza, stol, klop, omara, predalnik, postelja, zibel, ogledalo, ura, podoba alj kip, sv. martra alj razpelo, polica, svečnjak, glasovir, pluvnjak. —

Prav dobro! to že veste taj, kako se reči pravijo, ki jih po izbi vidimo; kaj mislite, kako se bodo pa tiste reči imenovali, ki jih po kuhinji vidimo in rabimo, le malo premislite? Atej! jaz sem rokico naviš pomolil, in pokazal, da morebiti že včm.

Oče. No! kako si se pa odrezal?

Tonč. Tiste reči, ki jih po kuhinji vidimo in rabimo, se prej ko ne pravijo: *kuhinska priprava* alj *kuhinsko orodje*. Vsi součenci so me sterma gledali, g. učitel pa lepo pohvalili in djali: ja! kuhinska priprava alj kuh. orodje. Potem so spet tako popraševali: kaj je taj pisker. Mi smo odgovorili: Pisker je kuhinska priprava alj kuh. orodje. Slednič je Verbnikov Lenc vso kuhinsko pripravo imenoval; rekel je: kotel, ponva, trinog, ražen, pisker, skleda, sklednjak, ploča, torilo, koza, penenica, kuhavnica, burkle, klešče, ploh.

Skoraj preveč že dones od tega; sedaj le plošice vun, bomo spet novo pismenko poskusili. Kako pa kaj rečejo atej ali mama, ki vidijo, da kaj delaš, kar ni prav, kar je gerdo. Kaj ne, takole se kregajo: aha! čaj le ti kojón, aha! čaj le! Le poslušajte: aha! rečejo atej alj mama, ko se kregajo. Kteri glas slišite narprej, ko rečem počasno: *aha*; morebiti slišite glas i, alj pa u, — alj pa o, — alj pa e; vidim, da vsi glavo tresete, in poznate, ta je to spet nov glas, ja! nov glas je, glas *a*. Kako je bilo prvi ženi ime? poslušajte, bodem vam povedal, kako je bilo ime prvemu možu?

Bilo je njemu ime: *Adam*. Ko rečem počasi: *A-dam*, kateri glas slišite narprej; vsi smo djali: slišimo glas *a*, prav! glas *a*. Pokrižaj se Tiče! Lepo si se pokrižal. Ktero besedo si pa naslednje rekel. Amen, sem rekel. Res, *A-men* si rekel. Ko izgovorim Amen, kateri glas narpred slišimo? Kaj ne, glas *a*. Alj veste, kaj so se otroci pred vami v šolah po starem kopitu narprej učiti začeli; so gotovo vam stariši pravili, alite! *abece*. Ja! revne sirotice so se narprej morale učiti *abece*; to je bilo vse narobe! Kdo rečem *abece*, kateri glas se sliši narprej, kaj ne? glas *a*. Kdo mi vē povedati, iz česa je zid nared? Prav imaš: iz kamna, iz peska, pa iz česa pa še, je tako belo? Tudi še iz apna. Dobro! iz apna, — da! *apno* je temu ime. Kteri glas narpred slišimo? Glas *a* slišimo. Ravno tako slišimo glas *a*, kedar rečemo: ti si *aboten*, *a-jda* že cveti, tebi je ime *A-dolf*. Vidim, da glas *a* že imate dobro v glavi, da ga že lepo izgovarjate, sedaj bomo pa glas *a* tudi pisali, bomo pismenko *a* narejali; bote vidili, ta pismenka se lahko piše. Naredim narpoprej pismenko *o*, le jo naredite, saj že znate, sedaj pritekne jej debelo spodaj naviš zavihano čerto, glejte takole: *a*, to je sedaj pismenka *a*, tako se glas *a* piše. Kako bote taj vselej rekli, ko to pismenko na deski, na plošici, alj v knjigi vidite? Recite vselej *a*, dajte glas *a* slišati. Imate sedaj že pet pismenk pisati, le potegovajte urno in pridno celo uro! —

Nekaj od ljubih živalic.

(Dalje.)

Kat. Lepe, lepe so zares rastline; pa vunder se ne more nar lepša in popolna rastlina z merčesom prispodobiti, kateri se okrog nje v prahu valja.

Čuditi se moramo, če pregledujemo, kako lepo da je vse stvarjeno, kako dobro in koristno da je vse na svetu. Posebno kako čudno so ljube živali stvarjene, koliko dobička nam donajajo, in slednič kako so po svojem truplu clo nam podobne! Pa vendar če pomislimo, da ima človek v sebi *dušo*: moramo pa tudi obstati, da je človek veliko bolj imeniten ko živali, da je on na veliko višnjo stopnjo nad vse stvarjene reči na zemlji postavljen.

Jaz bom vam prihodnjo nedeljo, kder sopet pridete, še več od žival povedal, pripeljite pa še več tovaršev s saboj.

Preden donas končam, hočem vas še na nekaj drugega spomniti, česar veliko od vas še ni premišljevalo, ako ravno da ste skoraj zmeraj okrog žival, in vidite, kaj da počno.

Vi zmeraj berete v svojih šolskih knjižicah: „žival ima *pogon* (Instinkt), kteremu se ne more vstaviti, kteremu *mora* vbogati, kateri jo nažene, to storiti, kar stori. Veliko ljudi pravi, da žival sledi svojemu *slepemu pogonu*, in da nima nič drugega, kakor občutek za bolečino, za užitek in veselje.

Pa vprašajmo te učene gospode: kaj je pa te pogon ali tako imenovani slepi gonj? in kje čepi? — V želodcu, ali v koži, ali v kervi, ali v glavi živali? Koj hitro ti gospodje omolknejo. Taisti, kateri rečejo, da je žival samo za to na svetu, da žere, bi morali reči, da je pogon v želodcu, taisti pa, kateri pravijo, da žival samo občuti, ti bi morali reči, da je gonj v koži, ali v kervi ali pa v žilah.

Taiste, kateri pravijo, da žival samo svojemu slepemu gonju sledi, vprašamo: zakaj žival zmeraj eno reč ne počne in vganja, ako ravno da se jej zmeraj po starem godi. Postavim: Pravijo, da psa vrojeni slepi pogon žene, vsakega človeka nalajati. Če je temu taka, bi pes moral vsakega človeka nalajati. Da se pa to zmeraj ne zgodi, sami dobro veste. Zakaj vboga svojega gospoda, in neha lajati? Ali so se mar moj koder in drugi psi, moj popkar, in drugi ptiči, kateri lepo prepevajo, po slepem pogonu naučili, take burke in kratkočasne reči počenjati? Če je res, da mojega kodra in popkarja le slepi pogon nažene, čudne muhe, ki jih znata, dopernašati; bi bila v stanu, mi te muhe le za poredoma, kakor sta se jih naučila, počenjati. Ali pa niste vidili, da sta lepo čakala, da sem jima zapovedal, kaj in kda imata kaj storiti, bi rekel: sta popraševala, kaj od nju hočem.

Po tem takem bi ti gospodje morebiti rekli, koder se je s pomočjo pogona svoje muhe naučil, ker se je bal, lačen ali pa tepen biti. Jaz bi jih rad vprašal: Alj se tudi ptice z lakoto in palico primorajo, da pojo?

Moj barkaž ni nikolj palice pokusil, tudi ni bil nikdar lačen, ko se je učil.

Če bi ti gospodi od rastlin rekli, da imajo pogon, bi imeli prav, zakaj pri rastlinah se nikdar nemoremo goljfat, ker zmeraj ravno tisto vidimo. Rastline vselej in povsod ravno tisto vganjajo: ternje še nikdar ni grozdja rodilo, in osat ne smokey.

Nismo taj nikolj v stanu, vse, kar na živalih vidimo, s tim razjasniti in zapopasti, da terdimo: živali imajo samo *slep pogon*, ki jih žene, vse to storiti in vganjati. Kdor je vse, kar je na živalih vidil, bolj prevdaril in pretresel, bo nam prav dal, ako rečemo, da tudi *živali imajo dušo*, ktera je veliko nižja kot naša duša, ktera globoko, ja neskončno globoko pod našo dušo stoji. Zategavoljo je tudi bolj reči: človek ima *duha*, kakor pa: človek ima *dušo*.

(Dalje sledi.)

Učiteljski shod v Ribnici 10. febr. 1853.

(Konec.)

II. Kaj imajo duhovniki in učitelji storiti, da bi si pobožni in prebrisani mladenči učiteljski stan zvolili.

Pomankanje pravih učiteljev je res jako občutljivo. — Ker se je pa v Idrijski poglavni šoli lansko leto po modrim nasvetu in prizadevu čast. gg. nadzornika in šolskiga vodja tudi pripraviška šola osnovala, ktero neki že veliko učenčev, med tem tudi bivših organistov in mežnarjev prav pridno obiskuje, je upati, da bodo v kratkim prazne učilne službe z iskrenimi učitelji, posebno z dobrimi orglavci prevedene. — Svet duhovnikov in učiteljev naj bi, kar omenjeno prašanje zadene, tale bil:

1. Naj se vse napotja, ktere marsikoga, če tudi ta poklic ima, strašijo, — odpravijo.

a) Prevelike tirjila. Tirja se od učitelja na deželi toliko učenosti in tako oestro, da se pri sploh znani vbožnosti taci učencov ne da taistih pridobiti.

b) Dobivajo marsikteri drugi vbogi učenci kake darila (stipendije); revni pripravniki si morajo pa — nedovoljeno — toraj na skrivaj z podukam kakiga terdoglavca krajcarčik prisluževati, s kterim si potrebno stanovalše in pičlo hrano poskerbujejo. — In ko tudi pripravniki šolo skonča, in potem v službo pride, se mora večidel z takimi dohodki, ki

mu ne dopuste se po učiteljsko nositi, zadovoljiti. Službe z boljšimi prihodki imajo pa tudi izdatvo z večimi potroški, za cerkvenca itd. Oh, kaj bo pa v starosti za učitelja, za vdovo — njegovo družinico! Sodnišni hlapci, briči, pečokuri itd. dobivajo v starosti od države penzijo — le učitelj, od kteriga je vradnik in skorej vsaki drugi svoje perve učenosti prejel — nima taciga upanja, temuč žalibog — vošilo k tolažbi: Ko bi le nikoli starosti ne včakal! Kaj bo z mojo družino! itd. Želodec se zatajiti ne da. — itd.

2. Pripomočki pametne in prave učitelje pridobiti, naj bodo nadalje tile:

a) Duhovniki in učitelji na deželi naj o priložnosti starše, ki imajo otroke z tim poklicam nagovarjajo, da bi jih za ti stan odločili. Naj dopovedo staršem, da stroški tih učnih let niso ravno veliki; da pa tako oni svoje otroke nar hitreji in pošteno k gotovimu kruhu pripravijo, in jih pred vojaščino obvarjejo.

b) Naj bi se staršem tacih mladenčev, dokler se jih vis. c. k. ministerstvo ali kaka šolska oblastnija ne vsmili, postavim z živežam ali z kakimi krajčarji na pomoč prihitelo.

c) Tudi bi blo svetovati, da bi dobro izurjeni učitelji na deželi svoje bolj odrašene, bistroglavne in pametne učence k timu stanu prigovorili in pripravljali. Učitelji bi jih v šoli pri marskterimu predmetu, p. pri pisanji, računstvu, pri ohranjenji šolskiga reda itd., prav koristno rabiti zamogli; taki učenci bi si pa pri tem pravo praktično učiteljstvo osvojili, in se še verh tega v orglanju in petju vadili. Naj bi oni tudi mežnarili, in za to pri učitelju stanovanje in hrano dobivali. Čez kake dve ali tri leta naj bi se takim učencem dovolilo, se pripravniskimu očit. spraševanju podvreči, kjer bi se jim v učenostih enmalo pregledalo, in jim potem zato služba učitelja pri kakih manjših farah — lokalijah — kjer so šole navadno jako potrebne, z mežnarijo vred podelila. Gotovo bi učitelji in g. duhovniki na zaderžanje tacih pripravnikov bolj čuti zamogli, kakor v c. k. pripravniskih šolah itd.

Od izvrstne knjige „Hilfsbuch zu dem ersten Sprach- und Lesebuche“ in nje rabe v naših slov. šolah, bomo pa v prihodnim pomladanskim shodu kaj govorili. Ko smo pogovore te učiteljske seje v imenu nebeškiga učitelja končali, — in svojiga duha okrepčali, smo potem tudi telo z dobrim kosilam, kteriga nam čast. g. dekan vselej poskerbijo, pokrepčali in se razšli — z Bogam!

Ribnica 17. februarja 1853.

Jožef Raktel,
učitelj.

Prijatli bodimo.

Prijatli bodimo!

Saj bratje smo vsi,

Se lepo ljubimo

Vse čase in dni.

Prijaznost nas združi

In srečo nam da,

Prepir nas razkruši

In žali Boga.

Kar radi imeli,

Da kdo nam stori,

Storimo veseli

In radi tud' mi.

Prijatli bodimo,

Vsi eno sercé,

Se zmiraj ljubimo,

To Bog zapové.

A. Praprotnik.

Listonoša.

Iz Gorice se nam piše:

Menim, da ste Vi enkrat že v „šols. prijatelju“ oznanili, da se pri Paternoli-tu v Gorici nova slovenska knjiga tiska, namreč: *Pridige in drugi spisi, ki jih je po svoji smerti zapustil Jožef Stibel, Ločniški dekan*. Sedaj Vam morem naznaniti, da je ta knjiga ravno gotova, in se tudi dobiti že zamore za 40 kr. sr. pri ravno pohvaljenem bukvarju v Gorici, in v kratkem tudi pri drugih bukvarjih zvunej Gorice, ki se s slovenskimi knjigami pečajo, po ravno tej ceni. Izdatelj je po kratkem uvodu, kjer pové, kaj ga je napravilo, da te slovenske spise slovečega moža, Stibiela, na svetlo da, postavil še precej obširen *životopis* rajncega, za njim pa nekaj popolnoma izdelanih, nekaj le načerta-

nih *pridig* in enakih spisov tega pravega Slovenca. Papir je lep, natis čist in skorej brez vsake pomote, cena je tudi dovolj nizka, tako, da se nadjamo, da bodo drugod posebno čast. *duhovni gospodje* radi to knjigo kupovali.

Drobtinčica.

* Koga bi ne veselilo, tole v „Zgod. Danici“ brati: „Prejeli smo od podpisaniga šolarčka lično spisano pismice in v njem 4 gold. 17 kr., kar Komendski šoli in njenimu častitimu gospodu vodniku po več straneh čast dela.

Preljubi naši prijatli in prijateljice v Brašlovčah!

V serce ste se nam smilili, ko smo brati slišali, v kakšno nesrečo ste skoz ogenj prišli. Odperli smo svoje šparovčike in Vam majhno pomoč podarimo. Bog daj, de bi od drugih krajev in premoženih ljudi še več dobili! Zaupajte v Boga! Z Bogam!

Vaši prijatli in prijateljice

Jan. Lah, Kovačev

v imenu součencov in součenk.

V Komendi 19. mal. travna 1853.

Društvo sv. Mohora.

* Svitli škof Karlovacki, g. *Evgen Ivanovič*, so nam za poslane družtvene knjige poslali dva iztisa svoje, leta 1851 na Dunaju izdane knjige: „*Gramatica cerkovno - slavenskago jezika.*“ Hvala!

* Častiti gospod *Jožef Bevk*, duhovnik na Križnogori, so poslali imeniten rokopis našemu društvu, namreč slavne in na vse jezike že prestavljene prilike učenega jezuitarja *O. Bonaventure*. Le škoda, da jih za to leto ne moremo več v natis dati. —

Dalje so pristopili p. n. gospodi: 784. Koječ Filip, ekapos. v Žrevcu; 785. Ravnikar Matevž, fajm. na Selih nad Kamn.; 786. Modic Janez, bogosl. v Celov.; 787. Žilvic Jož., prof. v Gorici; 788. Fabiani Jan., kurat. v št. Polaju; 789. Kacin Andr., učenec na Goriškem gimnaziju; 790. Dekliška šola v Dolini poleg Tersta; 791. Šraj Val., duhovnik v Podkraju; 792. O. Salvator Pintar, tajnik v Ljubl. frančišk. samostanu.

— Odgovorni izdaj. in vredn. A. Einšpieler. Natisnil J. Leon u Celovcu.